

İRAN SORUNUNUN GELECEĞİ: SENARYOLAR, BÖLGESEL ETKİLER VE TÜRKİYE'YE ÖNERİLER

ÖZET

İran ile ABD arasında 1979 İslam Devrimi sonrası başlayan anlaşmazlıklar, “Nükleer Tesis inşası” tartışmaları ile yeni bir boyut kazanmış bulunmaktadır. “**İran sorunun Geleceği: Senaryolar, Bölgesel Etkiler ve Türkiye’ye Öneriler**”, isimli bu raporun amacı, ABD ile İran arasındaki gerginliğin nedeni olan politik hedeflerin tanımlanması, geleceğe ilişkin muhtemel senaryoların açıklanması, Türkiye’ye etkileri ile çözüm önerilerin tartışılmasıdır.

Tartışmalar İran’ın “nükleer güç” elde etmesi üzerine yoğunlaşsa da asıl sorun tarafların politik çıkarlarının uzlaşmaz olmasıdır. ABD, İran’ı bölgesel çıkarları için en büyük tehdit olarak görmektedir. Çünkü İran, terörizmi desteklemekte, İsrail’i tehdit etmekte, dünya enerji güvenliği için tehlike oluşturmakta, üstelik kitle imha silahları da elde etmeye çalışarak bu riskleri daha da arttırmakta ve baskıcı rejimini kalıcı hale getirmek istemektedir. ABD’ye göre bu riskleri ortadan kaldırmanın yolu İran’da rejim değişikliği gerçekleştirmektir. Yeni İran küresel sistemle uyumlu, göreceli demokrasiyi inşa etmiş, liberal ekonomik düzene sahip olmalıdır. Öte yandan İran, rejimini sürdürmek, bölgesel güç olarak kalmak ve ABD’yi caydırmak istemektedir. Bunu gerçekleştirmenin yolu ise İran’a göre nükleer silaha sahip olmaktan geçmektedir. Görüleceği üzere nükleer silah edinme/engelleme tartışmalarının temelinde yatan husus politik hedeflerin gerçekleştirilmesindeki fonksiyonudur. Çünkü nükleer silah sorunun en önemli “stratejik” aşamasıdır.

İran-ABD ilişkileri, tarafların kullanacakları araçlara ve zamanlamaya bağlı olarak çeşitli şekillerde gelişebilir. Araçları, diplomatik, hukuki, ekonomik ve finansal, politik-psikolojik ve askeri olarak sınıflandırabiliriz. ABD, diplomatik araçları kullanarak İran’ı uluslararası alanda yalnızlaştırmayı amaçlamaktadır. Uluslararası hukuk ise başta güç kullanımı olmak üzere çeşitli araçların kullanılabilmesinde en önemli meşruiyet aracıdır. ABD, İran rejimini zorlamak için ekonomik-f finansal baskı araçlarını da kullanabilir. Siyasal rejimin meşruiyetini tartışmalı hale

getirmek isteyen ABD halkın memnuniyetsizliklerini tahrik edecek çeşitli politik-psikolojik yöntemler kullanılabilir. Son tahlilde ABD, İran'a karşı askeri güç kullanılabilir. Askeri gücü, nükleer tesisleri yok etmek, rejimin en önemli denetim aracı konvansiyonel askeri gücü zayıflatmak ve ekonomik alt yapıyı çökertmek için kullanılacaktır.

Rapor, sorunun dört farklı şekilde gelişeceğini öngörmektedir. Bunlar, İran'a rejim garantisi verilmesi, İran'ın nükleer silaha sahip olması, beklenmedik bir anda İran'da iç dinamiklere dayalı rejim değişikliği ve askeri müdahale yolu ile rejim değişikliği modelleridir. Birinci durumda, sorun çözülmüş olamayacağından askıda kalacaktır. İkinci senaryoda tüm aktörler kendi politik konumlanmalarını gözden geçirerek bölge jeopolitiğini yeniden okumak zorunda kalacaklardır. Son iki senaryo ise kendi içinde çeşitli belirsizlikler içermektedir. İran'da rejim tartışmaları ile başlayan süreç toprak bütünlüğü tartışmalarına da dönüşebilir.

Tüm senaryoların başlangıcında politik gerginlik düzeyini ve kullanılacak araçları belirleme tekeli ABD'de olacaktır. ABD, çeşitli araçları birbiri ile uyumlu ve birbirini destekler şekilde kullanmaya çalışacaktır. İran ise bunlara benzer şekillerde cevap verecektir. Ancak İran ile ABD arasındaki güç orantısızlığı dikkate alındığında, cevapların asimetrik olacağı görülmektedir.

Türkiye, İran ile komşudur ve coğrafi, tarihsel, kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkileri bulunmaktadır. Türkiye'nin ABD ile de farklı alanlarda çeşitli düzeylerde ilişkileri bulunmaktadır. Her iki ülke arasındaki gerginlik ve çatışmalar Türkiye'yi doğrudan ve dolaylı olarak etkileyecektir. İran sorununun karmaşık niteliği onun tek hamlede ve kısa sürede çözüme kavuşturulmasını imkânsızlaştırmaktadır. Bu sebeplerle sorun, Türkiye bakımından "sürekli kriz" hali anlamına gelebilir.

İran sorununun Türkiye'ye etkileri üç alanda görülecektir. Bunlar, ekonomik, politik ve güvenlik alanlarıdır. Kriz derinleşir ve BM yaptırım kararı alacak olursa Türkiye buna uymak zorunda kalacaktır. Alınacak karardan ulaşım, turizm, dış ticaret ve enerji sektörleri çeşitli şekillerde etkilenecektir. Özellikle enerji sektörü, küresel fiyat artışı ile boru hatlarının durumu ve petrol kaçakçılığı gibi konulardan etkilenecektir.

Sorunun etkileyeceği bir diğer alan ise iç ve dış politikadır. İran sorunu Türk iç politikasını başta Kürt sorunu olmak üzere, kamuoyunda ideolojik bölünme ve siyasi karar alma sürecindeki aktörlerin rollerinin yeniden tanımlanmasına kadar çeşitli çerçevelerde etkileyecektir. Kürt sorunu Irak'taki gelişmeler de dikkate alındığında bekâ sorununa dönüşebilir. Aynı şekilde İran sorunu Türk dış politikasını da etkisi altına alacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin ABD, İsrail, Azerbaycan, Ermenistan, Rusya, AB ve Irak'la ilişkileri etkilenecektir.

ABD-İran anlaşmazlığı Türkiye açısından çeşitli güvenlik sorunları yaratacaktır. Bunlar, terörizm, kitlesel göç, kaçakçılık ve sınır güvenliği ile askeri konular olarak sınıflandırılabilir. Süreç ilerledikçe Türkiye, İran ile ABD arasında bir seçim yapmak zorunda kalacaktır. Büyük ihtimalle tercihi ABD'den yana olacaktır. Bu durumda İran, gerek Türkiye'ye gerekse ABD'ye zarar vermek için öncelikli olarak terör kartını kullanacaktır. Bu noktada terör saldırıları Türkiye'yi doğrudan hedef alabileceği gibi, ABD ile hesaplaşmanın alanı Türk toprakları olabilir. İran, niyetlerini etnik ve dini motifli terör örgütlerini destekleyerek veya doğrudan örtülü operasyonlarla da gerçekleştirebilir.

Sorunu derinleştikçe ve İran'da yaşam şartları bozuldukça ülkeden kitlesel göç başlayabilir. Göç, geçmişte olduğu gibi Türkiye üzerinden olabilir. Bu durum ciddi sınır ihlalleri ve güvenlik sorunları doğuracaktır. Yine ekonomik ambargo benzeri uygulamalar İran'da kriz yarattıkça sınır kaçakçılığı Türkiye için ciddi güvenlik sorunları yaratabilir. İran'ın nükleer silaha sahip olması halinde Türkiye kendisini güvensiz hissederek benzer bir girişimi başlatabilir. Öte yandan sınır güvenliği ve benzeri konular Türk Silahlı Kuvvetleri'nin teşkilatlanma, konuşlanma ve tertiplenme sorunlarını gündeme getirebilir.

İran sorununun Türkiye bakımından çeşitli özellikleri bulunmaktadır. Sorun belirsizliklerle doludur ve uzun yıllar gündemde kalacaktır. Türkiye'nin sorunun çözümündeki rolü ve katkısı sınırlıdır. Kriz ilerledikçe Türkiye tercih konusunda ikileme karşı karşıya kalacaktır. İran konusu uzun vadede Türkiye için "bekâ" sorununa dönüşebilir.

Şüphesiz ki böylesine önemli bir sorunda en büyük rol hükümetlere düşmektedir. Hükümetler enerjilerini çok da gerçekçi olmayan ABD ve İran arasındaki sorunu çözmeye harcamak yerine,

süreci en az maliyetle yönetebilecek stratejilere harcamalıdır. Ödenecek maliyetin yansımalarının daha çok içeride olacağı dikkate alınacak olursa, hükümetlerin çabalarının ağırlık noktasının da içeride olması gerekmektedir. O halde hükümetler, İran sorununun içeriye yönelik, politik, ekonomik, güvenlik ve sosyal alandaki maliyetlerini en aza indirecek öngörüye sahip olmalı ve hazırlıklarını buna göre yapmalıdırlar.

Hükümetlerin bu noktada en büyük sorumluluğu kamu gücünü, medya ve sivil alanla koordine ederek İran sorununun Türkiye'ye maliyetini en aza indirmektir. Bu amaçla da hükümetler öncelikle politika tespitine yoğunlaşmalıdır. Türkiye için sıfır maliyetli bir çözüm bulunmamaktadır. İran'ın nükleer güce sahip olmasının da, rejim bunalımına girmesinin de Türkiye'ye maliyeti olacaktır. Hangi senaryo işlerse işlesin, Türkiye öngörülerini ile ancak maliyeti düşürebilir. Bunun için, sorunu iyi izlemeli, stratejik kırılma anlarını önceden görmeli ve güçlerini koordine edebilmelidir.